

Rozdział 1

Polacy w Irlandii: historia, dynamika i zróżnicowanie

Weronika Kloc-Nowak

Poakcesyjna imigracja Polaków do Irlandii była nowością dla obu objętych tym zjawiskiem społeczeństw. Z jednej strony, dla migrantów z Polski Irlandia stanowiła nieznaną, nieeksplorowaną wcześniej kierunek. Z drugiej strony, była nowym krajem imigracji, który po wielu dekadach masowego wychodźstwa swojej ludności¹ zaczął doświadczać systematycznego napływu cudzoziemców i dodatniego salda migracji, dopiero począwszy od 1996 roku, w okresie tzw. celtyckiego tygrysa (Grabowska 2003). W latach 90. XX wieku główną falę migrantów tworzyli powracający z USA czy Wielkiej Brytanii Irlandczycy, następnie uchodźcy i imigranci spoza Unii Europejskiej (w tym z Europy Wschodniej), a dopiero po roku 2004 – obywatele nowych państw UE (Ruhs, Quinn 2009). Tak późny debiut wśród krajów imigracji sprawił, że w Irlandii wykształcił się inny niż w tradycyjnych europejskich krajach docelowych profil imigrantów. Irlandia to jedyny (obok Luksemburga) kraj „starej piętnastki”, w którym osoby urodzone w państwach UE i Wielkiej Brytanii są liczniejsze od urodzonych w krajach trzecich². Z tego powodu w Irlandii, w przeciwieństwie

¹ W XVIII, XIX i przez większość XX w. Irlandia cierpiała z powodu podziałów religijno-politycznych oraz niemożności wyżywienia i zagospodarowania swojej ludności. W konsekwencji Wielkiego Głodu tylko w latach 1845–1855 wyjechało ponad 2 miliony ludzi, następnie w okresie do 1921 r. kolejne 4,4 miliona, przede wszystkim do Stanów Zjednoczonych. Mimo wysokiego przyrostu naturalnego emigracja przeważała i ludność Irlandii zmniejszyła się z 8 milionów w 1841 r. do 2,8 miliona w 1961 (Ruhs, Quinn 2009; Fanning 2018).

² Według danych dostępnych w Eurostat za lata od 2014 r., dotyczących liczby osób urodzonych w innym niż kraj zamieszkania kraju UE28, w Irlandii przy przyroście obydwu kategorii imigrantów przewaga imigrantów pochodzących z UE i Wielkiej Brytanii utrzymuje się na poziomie ok. 400 tysięcy (Eurostat 2019).

do np. Niemiec lub Wielkiej Brytanii, Polacy wkroczyli na rynek pracy, na którym nie było jeszcze ustalonej hierarchii etnicznej, oraz włączyli się w społeczeństwo, które nie miało utrwalonych postaw wobec ludności imigranckiej. Wzajemne relacje ludności rodzimej i napływowej, w której dominowali właśnie Polacy, musiały się dopiero ukształtować.

Irlandia, po przyłączeniu się do Wspólnot Europejskich w 1973 roku, nie od razu zaczęła intensywnie rozwijać się gospodarczo, gdyż borykała się z wysoką inflacją i bezrobociem (maksymalnie, w 1986 roku, wynoszącym 17%), a w konsekwencji emigracją ludności przewyższającą przyrost naturalny. Dopiero uzdrowienie finansów publicznych (pod koniec lat 80.) i ustabilizowanie sytuacji politycznej na wyspie (porozumienia z 1994 r.) pozwoliły w pełni wykorzystać do unowocześnienia gospodarki środki z funduszy rozwojowych i zagranicznych inwestycji (Grabowska, Lusiński 2005). Napływ firm z sektora technologii informatycznych, budowa zaawansowanych branż, jak np. przemysł farmaceutyczny, oraz infrastruktury dla biznesu wymagały wykształconych kadr, które częściowo zapewniono dzięki rozwojowi krajowego szkolnictwa wyższego i kształcenia zawodowego (Kim, Yoo, Barry 2007). W 1998 roku Irlandia zredukowała bezrobocie do jednocyfrowego (6,3%), jednocześnie intensywnie aktywizowała się zawodowo ludność wiejska i kobiety pozostające wcześniej bez szans na pracę poza domem. Istotnym czynnikiem na początku fali rozwoju gospodarczego był napływ migrantów powrotnych z doświadczeniem zdobytym za granicą. Jednakże rosnący popyt na pracowników na irlandzkim rynku pracy zaczął wymagać dopływu cudzoziemskiej siły roboczej, zarówno wysoko wykwalifikowanej, do branż, w których wyspecjalizowała się tamtejsza gospodarka (np. programiści do sektora IT, architekci i inżynierowie do budowy infrastruktury i mieszkań), jak i mniej wykwalifikowanej, zwłaszcza do sektora usług, do wypełniania luk po szybko awansujących Irlandczykach. Jak wskazywały analizy z początku XXI wieku, już wtedy pracownicy z regionu Europy Środkowo-Wschodniej przyjeżdżali do Irlandii na podstawie pozwoleń o pracę w przemyśle, jak też w usługach (Grabowska, Lusiński 2005: 116–118). Jednocześnie należy zaznaczyć, że gospodarka i rynek pracy Irlandii doświadczyły dotkliwych skutków recesji w roku 2001 (upadek firm internetowych, tzw. dotcomów) i w 2008 (światowy kryzys finansowy). Ostatnie załamanie koniunktury w Irlandii imigranci odczuli szczególnie mocno: w 2009 roku ich udział wśród bezrobotnych wynosił 18,5%, wobec 15,6% udziału w zasobach siły roboczej (Corrigan 2010: 218). Trudna sytuacja na rynku pracy nie pozostała bez wpływu na dynamikę imigracji i emigracji cudzoziemców, w tym Polaków z Irlandii.

Celem niniejszego rozdziału jest syntetyczna charakterystyka migrantów z Polski mieszkających w Irlandii na podstawie statystyk publicznych, literatury i wyników badań ilościowych przeprowadzonych w ramach projektu. W pierwszej części zostanie zarysowana geneza i skala migracji Polaków do Republiki Irlandii oraz profil osób migrujących w świetle różnych źródeł danych statystycznych. Następnie populacja Polaków w Irlandii zostanie scharakteryzowana zgodnie z ostatnimi dostępnymi³ danymi z irlandzkich spisów powszechnych z 2016 i 2022 roku, z uwzględnieniem głównych kierunków zmian w okresach międzyspisowych. Zróżnicowanie strategii migracyjnych Polaków i obraz ich zysków oraz strat z emigracji do Irlandii pogłębimy dzięki wynikom badania ankietowego zamieszkałych tam migrantów długoterminowych.

Przełamywanie migracyjne między Polską a Irlandią

Do końca XX wieku w Irlandii zamieszkiwała niewielka grupa Polaków. Pośrednio świadczy o tym historia najstarszej polonijnej organizacji w tym kraju, Towarzystwa Irlandzko-Polskiego. Według relacji jego członków, powstało ono w gronie 37 osób, które około 1977 roku wyszukał w książce telefonicznej i zaprosił do integracji ksiądz jezuita Klaus Cieszyński. Impulsem do sformalizowania Towarzystwa była wizyta papieża Jana Pawła II w Irlandii w 1979 roku (Nowak 2008)⁴.

W początkach XXI wieku Polacy zaczęli migrować do Republiki Irlandii coraz liczniej, korzystając z pozwoleń na pracę. W spisie powszechnym z kwietnia 2002 roku wykazano już 2137 mieszkańców urodzonych w Polsce. Proces przechodzenia od napływu polskich pracowników starających się o pozwolenia na pracę (do 2004 r.) do poakcesyjnego umasowienia imigracji można zrekonstruować dzięki danym rejestrowym dotyczącym nadawania cudzoziemcom numerów identyfikacyjnych Personal Public Service Number (PPSN). Jest to odpowiednik polskiego numeru PESEL, a posiadanie go jest niezbędne do kontaktu z administracją publiczną, zwłaszcza w sprawach podatkowych i socjalnych. Cudzoziemcy wnioskuje

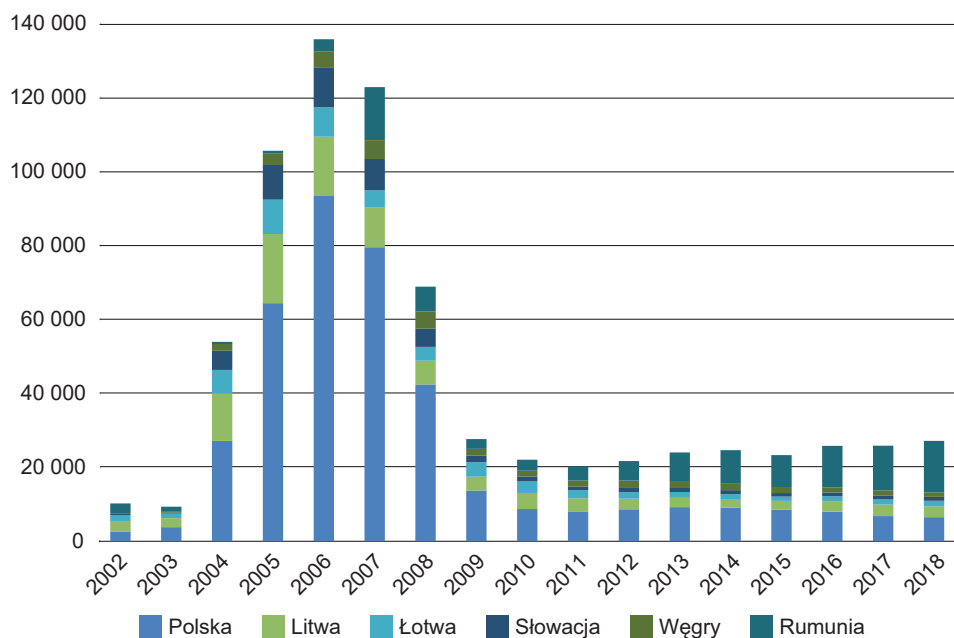
³ W momencie składania niniejszej książki do druku udostępnione zostały dopiero pierwsze, ogólne dane o Polakach z najnowszego spisu powszechnego ludności Irlandii na 3 kwietnia 2022 r., dlatego w zakresie bardziej szczegółowym odwołujemy się do opracowań z poprzednich spisów.

⁴ *O nas: Irish Polish Society*, <http://irishpolishsociety.ie/pl/o-nas/> (dostęp: 08.07.2022).

o nadanie go w związku z pierwszym pobycem w Irlandii w celach innych niż turystyczne. Statystyki PPSN nie wykazują więc ponownych przyjazdów, gdyż imigranci posługują się uprzednio uzyskanym numerem.

Już w 2002 roku przyznano Polakom ponad 2645 PPSN (wykres 1.1). Co ciekawe, w systemie PPSN zarejestrowano wówczas nieco więcej Litwinów i niemal tyle samo Rumunów. W latach 2003–2014 wśród obywateli państw postkomunistycznych dominowali już Polacy, a obie wskazane nacje wymieniały się na drugim miejscu. Najwięcej nowo przybyłych Polaków odnotowano w systemie PPSN w 2006 roku; liczba wydanych numerów identyfikacyjnych dla obywateli polskich wyniosła wówczas 93 364, co stanowiło 2/3 numerów nadanych przybyszom z nowych krajów członkowskich UE. W okresie kryzysu gospodarczego liczba ta spadła i ustabilizowała się na poziomie ok. 8–9 tysięcy rocznie. Od 2010 roku PPSN wydawane Polakom stanowiły nie więcej niż 38% numerów dla obywateli nowych państw unijnych (z rozszerzeń 2004 roku i kolejnych), a w 2016 roku – już tylko 24%. Od 2009 roku Polacy uzyskują mniej PPSN niż Brytyjczycy, a od 2015 – także mniej niż Rumuni (CSO 2020). Ten spadek znaczenia Polaków

Wykres 1.1. Numery PPSN nadane obywatelom wybranych nowych krajów UE, 2002–2018

Źródło: Central Statistics Office StatBank FNA10: PPSN Allocations to Foreign Nationals.

wśród osób nowo napływających do Irlandii nie zmienia faktu, że pozostają oni najliczniejszą grupą cudzoziemców w Irlandii (CSO 2017b).

Należy zauważyć, że liczba PPSN jest wyższa niż liczba osób faktycznie dłużej pozostających w Irlandii i podejmujących aktywność zawodową. Pewne wyjaśnienie, jak PPSN przekładają się na długoterminowy pobyt migrantów w Irlandii, dają zestawienia z danymi organów podatkowych i zasiłkowych o numerach aktywnych, czyli takich, które zostały wykorzystane do rozliczenia podatku za pracę lub do uzyskania świadczenia socjalnego (np. w związku z urodzeniem dziecka). Spośród obywateli państw przystępujących do UE w 2004 roku, którzy uzyskali wówczas PPSN (58 126), 80% korzystało z numeru w 2004 roku, a 57% – nadal w 2008 roku. Natomiast 8% nigdy nie skorzystało z tego numeru, co oznacza, że prawdopodobnie wyjechali bez podejmowania zatrudnienia.

Obywatele UE z Europy Środkowo-Wschodniej z PPSN nadanym w 2004 roku pozostawali bardziej aktywni niż obywatele starych państw UE (23% aktywnych w 2008 roku) (CSO 2009: 2). Wskazuje to na większą trwałość pobytu imigrantów poakcesyjnych. Dane te pokazują też zróżnicowaną łatwość wchodzenia na rynek pracy w poszczególnych latach: w 2004 roku 79% zarejestrowanych w systemie PPSN obywateli nowych państw członkowskich znalazło zatrudnienie w tym samym roku, wśród nowo zarejestrowanych w 2008 roku było to tylko 56% (CSO 2009: 6). W 2015 roku 26% nowo rejestrujących się imigrantów z regionu Europy Środkowo-Wschodniej nie skorzystało z przyznanego im numeru, 68% wykazało zatrudnienie, 12% zaś skorzystało z niego w celach zasiłkowych⁵. Nadal aktywnych było 40% numerów nadanych w 2010 roku; także w okresie 2010–2015 obywatele nowych państw członkowskich UE częściej niż imigranci z innych grup pozostawali w Irlandii przez kolejne lata po nadaniu PPSN (CSO 2016).

Skala napływu

Bieżące polskie statystyki emigracji, oparte na danych meldunkowych, nie odzwierciedlają skali odpływu, jako że tylko niewielka część osób wymeldowuje się z miejsca zamieszkania (Bijak, Koryś 2009). Wzrost

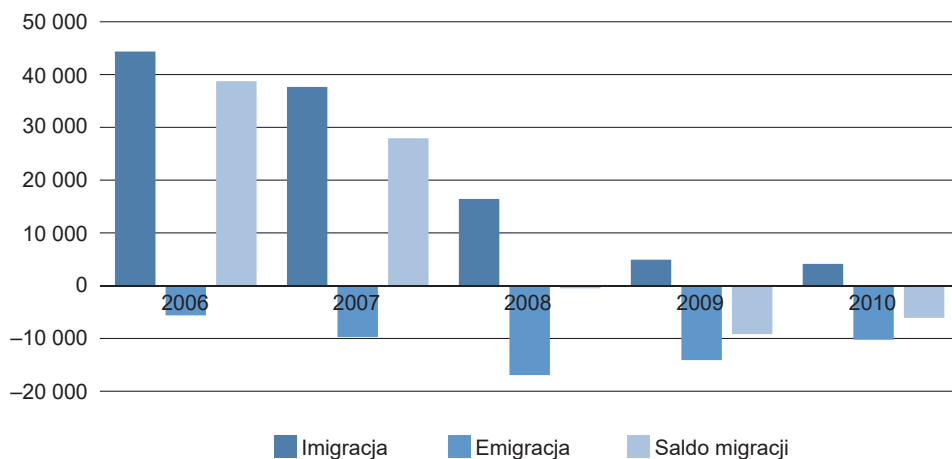
⁵ Rejestrowana aktywność numeru PPSN to korzystanie np. z zasiłku dla bezrobotnych lub zasiłku na dziecko; w ciągu roku można zarówno wykazać zatrudnienie, jak i korzystać z różnych zasiłków, stąd odsetki nie sumują się do 100%.

liczby rejestrowanych emigracji na pobyt stały wyjaśnia się chęcią uniknięcia podwójnego opodatkowania (Grabowska-Lusińska, Okólski 2009: 80). Mimo tego zjawiska emigrację na stałe z Polski do Irlandii w okresie poakcesyjnym zgłaszało rocznie ledwie od kilkuset do maksymalnie 2307 osób w 2006 roku (GUS 2007).

Narzędziem pozwalającym wychwycić dużo liczniejsze od wymeldowań, trwające powyżej 2 miesięcy migracje członków polskich gospodarstw domowych jest Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL). Analizy danych o migrantach z lat 1999–2006, zidentyfikowanych w Bazie Migrantów BAEL/OBM, wskazują, że podczas gdy w okresie przedakcesyjnym migracja do Irlandii była zjawiskiem marginalnym, wśród wyjeżdżających w okresie poakcesyjnym wybrało ją niemal 10% spośród 1,1 miliona migrantów (Grabowska-Lusińska, Okólski 2009).

Od strony statystyk kraju przyjmującego, dane o imigracji do Irlandii według pojedynczych krajów obywatelstwa⁶ są dostępne w zasobach Eurostat tylko za okres 2006–2010 (wykres 1.2). Analizując je, warto pamiętać o statystykach PPSN jako przybliżeniu skali napływu we wcześniejszych latach.

Wykres 1.2. Saldo migracji obywateli polskich do Irlandii w latach 2006–2010

Źródło: obliczenia na podstawie Eurostat, Immigration by age group, sex and citizenship [migr_imm1ctz] i Emigration by age group, sex and citizenship [migr_emi1ctz] (dostęp: 08.07.2022).

⁶ Bieżące statystyki imigracji do Irlandii są obliczane na podstawie Quarterly National Households Survey (badania zbliżonego do polskiego BAEL).

W 2006 roku można już było zaobserwować zwiększoną imigrację obywateli polskich – 44 363 osoby. W następnych latach skala imigracji malała, by w okresie kryzysu ekonomicznego spaść poniżej 5 tysięcy osób rocznie. W 2006 roku, w czasie największego napływu Polaków, zanotowano jednocześnie niemal 6 tysięcy emigracji obywateli Polski, co świadczy o tymczasowym charakterze pobytu wielu z nich. W kryzysowym roku 2008 emigracja osiągnęła maksymalną wielkość 16 931 osób. Saldo migracji obywateli polskich do Irlandii było dodatnie tylko do roku 2007, w następnych latach odpływ przewyższał napływ (maksymalnie, o ponad 9 tysięcy osób, w roku 2009). Statystyki te pokazują, jak kryzys ekonomiczny, który mocno odbił się na gospodarce Irlandii, wpłynął na dynamikę migracji Polaków do i z tego kraju.

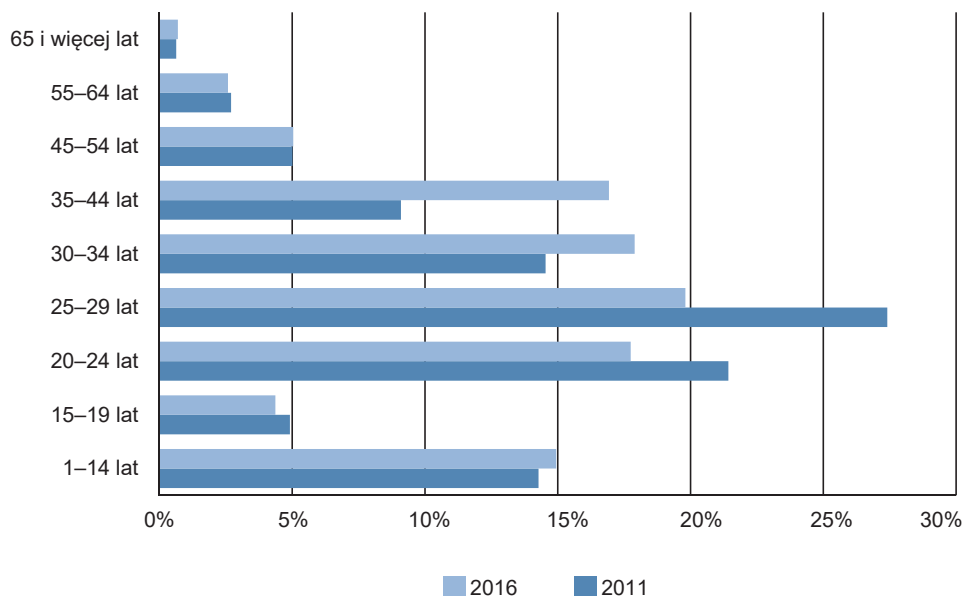
Struktura płci i wieku migrantów

Według analiz Bazy Migrantów BAEL/OBM trzy czwarte migrantów poakcesyjnych do Irlandii do 2006 roku stanowili mężczyźni – był to w pierwszych latach po akcesji najsilniej zmaskulinizowany strumień migrantów z Polski. Wynikało to z sektorowej struktury zapotrzebowania na pracowników w Irlandii, przede wszystkim w budownictwie (patrz strona 32). Niemal 65% stanowiły osoby w wieku 20–29 lat – wyższy udział tej grupy wiekowej był tylko wśród migrantów do Wielkiej Brytanii. Wśród wyjeżdżających do Irlandii po akcesji udział osób w wieku 40 i więcej lat był najniższy w grupie głównych krajów docelowych. Masowa migracja do Irlandii, obok Wielkiej Brytanii, przyczyniła się do odmłodzenia i zmaskulinizowania populacji migrantów z Polski w okresie 2004–2006, jaki obejmuje baza BAEL/OBM (Grabowska-Lusińska, Okólski 2009: 110–111).

W danych irlandzkich w 2006 roku 57,6% migrujących obywateli polskich stanowili mężczyźni, ale już od 2007 roku proporcje płci imigrantów były wyrównane, z wyjątkiem 2009, gdy 53,7% imigrantów to mężczyźni (Eurostat 2017). Dane o wieku imigrantów zamieszkałych w Irlandii nie są publikowane corocznie. Strukturę wieku imigrantów narodowości polskiej w wybranych latach można porównać dzięki danym ze spisów powszechnych – informacji o liczbie osób, które na rok przed datą spisu nie były obecne w Irlandii (wykres 1.3).

Osoby przybywające w roku poprzedzającym spis z 2011 należały do młodszych przedziałów wieku (20–24 i 25–29 lat). Natomiast wśród napływających w roku poprzedzającym spis z 2016 niemal równie duży

Wykres 1.3. Struktura wieku Polaków przybyłych do Irlandii w roku poprzedzającym spisy ludności (2011, 2016)

Źródło: Central Statistics Office StatBank E7028.

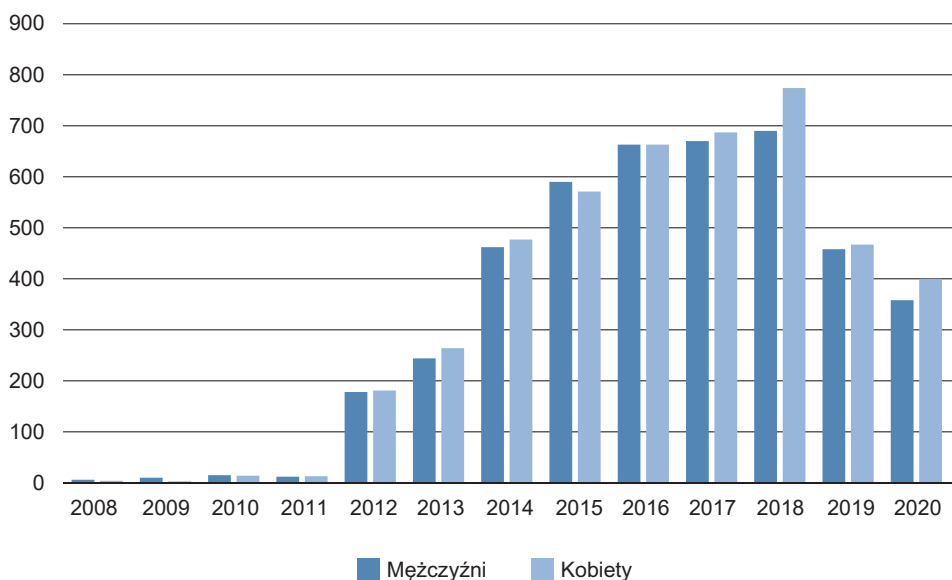
udział miały grupy 30–34 oraz 35–44 lat. Mogło to wynikać z łączenia rodzin lub powtórnej migracji osób, które pierwotnie przybyły do Irlandii jako młodsze, tuż po akcesji.

Obywatelstwo

Według danych udostępnionych przez Eurostat w latach 2005–2020 w Irlandii naturalizowało się 8938 obywateli Polski. Dane według płci dostępne od 2008 roku (wykres 1.4) wskazują na niewielką przewagę liczebną kobiet wśród osób naturalizowanych (4518, wobec 4356 mężczyzn). Skokowy wzrost liczby naturalizacji widać dopiero od 2012 roku, gdy minęło ponad 5 lat od początku napływu Polaków do Irlandii.

Migracje powrotne

Jak widać choćby w przytoczonych wcześniej danych o aktywnych numerach PPSN, spośród migrantów przybywających do Irlandii z czasem coraz mniejszy odsetek wykazuje kontakty z tamtejszymi organami podatkowymi

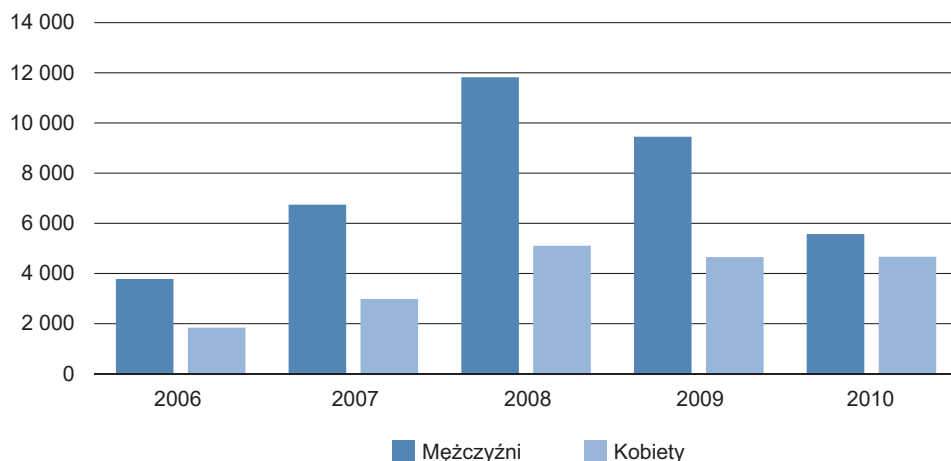
Wykres 1.4. Obywatelstwo Irlandii nadane Polkom i Polakom w latach 2008–2020

Źródło: Eurostat: Acquisition of citizenship by age group, sex and former citizenship [migr_acq].

lub zasiłkowymi. Na tej podstawie można zakładać, że opuszczają ten kraj. W 2006 roku, w szczytowym okresie napływu Polaków, zanotowano jednocześnie wyjazd niemal 6 tysięcy emigrantów z polskim obywatelstwem. Okres kryzysu ekonomicznego (rok 2008 i kolejne) to zaś czas nie tylko zmniejszonego napływu Polaków na wyspę, ale też intensywnego odpływu wcześniejszych imigrantów (wykres 1.5).

Polacy emigrujący z Irlandii to w ok. 2/3 mężczyźni, co ma swoje uzasadnienie w zmaskulinizowaniu sektora budownictwa i jego załamaniu w trakcie kryzysu gospodarczego (patrz ramka na s. 32–33). Jedynie w 2010 roku udział mężczyzn zmalał do 54%, co mogło wynikać z wyczerpania się nadmiaru czasowych migrantów, którzy utracili zatrudnienie w budownictwie, i emigracji całych rodzin.

Według polskiego Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku w Irlandii przebywało od ponad 3 miesięcy 129 tysięcy mieszkańców Polski. Od poprzedniego spisu w 2002 roku z Irlandii do Polski powróciło 25 tysięcy osób (GUS 2013: 50, 73). Liczba migrantów powrotnych spisanych w Polsce jest mniejsza od emigracji Polaków zarejestrowanej w statystykach irlandzkich, co może wskazywać, że część osób opuszczających Irlandię migrowało do innego kraju. Gdy oddawałyśmy tę książkę do druku (2023), informacja o powrotach w okresie między 2011 a kolejnym polskim

Wykres 1.5. Emigracja obywateli polskich z Irlandii według płci (2006–2010)

Źródło: Emigration by age group, sex and citizenship [migr_emi1ctz].

spisem powszechnym w 2021 roku nie była jeszcze dostępna. Ukazała się natomiast inna, dotycząca liczby osób urodzonych w Irlandii, a mieszkających w Polsce. W ciągu dekady między dwoma spisami wzrosła ona z 8,4 tysiąca do 23,4 tysiąca osób (GUS 2022). Wśród nich są oczywiście także Irlandczycy bez polskich korzeni, którzy przeprowadzili się do Polski, lecz większość stanowią z pewnością dzieci Polaków powracających z emigracji. Można więc oszacować, że liczba mieszkańców Polski mających za sobą doświadczenie życia w Irlandii w ciągu ostatniej dekady się potroiła.

Wpływ koniunktury gospodarczej na dynamikę migracji do i z Irlandii – na przykładzie branży budowlanej

Budownictwo było branżą, która przyciągnęła do Irlandii ogromną liczbę pracowników z Polski i innych państw regionu. Popyt na pracowników wynikał z intensywnego rozwoju tego sektora, który do 2006 roku dostarczał 24% irlandzkiego PNB. W latach 2000–2005 zatrudnienie w budownictwie wzrosło o 76 tysięcy osób, osiągając 12,6% udziału w rynku pracy (Bobek et al. 2008: 6). Tak intensywny rozwój wymagał sprowadzenia siły roboczej z zagranicy. Rozszerzenie UE stanowiło okazję do uproszczenia (w stosunku do systemu pozwoleń na pracę) procedur zatrudniania zagranicznych robotników, dlatego organizacje pracodawców tej branży lobbowały za niewprowadzaniem okresów przejściowych w dostępie do irlandzkiego rynku pracy dla migrantów z nowych państw członkowskich.

Dla osób z wykształceniem o profilu budowlanym Irlandia otworzyła szybką ścieżkę kariery w zawodzie. Dla robotników niewykwalifikowanych budownictwo